

УДК 321.02:001.82

Л. М. Герасіна, доктор соціологічних наук, професор

МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКСЕОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Теоретико-методологічний аналіз політичних процесів у даній статті дозволяє дослідити їх природу, специфіку і праксеологію розвитку. Найбільший пізнавальний потенціал містять парадигми інституціоналізму, структурного функціоналізму, біхевіоризму і теорія «раціонального вибору». Політологічний дискурс за багатьма критеріями виділяє різновиди політичних процесів: макро- і мікрорівня; горизонтально і вертикально організовані; процеси стабільного і перехідного типу; світовий політичний процес та ін.

Ключові слова: *політичний процес; методологія інституціоналізму, біхевіоризму, структурно-функціональна і «раціонального вибору»; світовий політичний процес.*

Актуальність проблеми. В історії людства небагато феноменів, таких як політика і влада, що викликають стільки амбівалентних суджень і мають ореол загадковості й міфологізму. Глобальні політичні процеси цивілізації мали стародавнє коріння і розпочались ще в епоху Античності, коли Олександр Македонський завойовував світ, а Римська імперія утверджувала свою гегемонію у Середземномор'ї. Сучасна ж політична реальність об'єктивно твориться суспільно-політичними діями людей, соціальних груп та політичних інститутів, пов'язана з різними цілями, і передусім – з процесом реалізації політико-владних інтересів.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Дослідження політичних процесів було у центрі уваги як світових, так і вітчизняних політологів (Г. Алмонд, В. Бебик, С. Верба, М. Головатий, Р. Гудін, Х.-Д. Клінгеманн, Д. Лейн, М. Михальченко, Л. Пай, М. Панов, Дж. Пауелл та ін.). Однак методологія і праксеологія досліджень політичних процесів потребує свого подальшого обґрунтування.

Отже, **мета** даної статті полягає у необхідності дослідити й узагальнити теоретико-методологічні засади аналізу політичних процесів у різних праксеологічних формах їхнього існування. Для наукового пояснення змісту, форм і динаміки політичного життя суспільства політологія використовує дефініцію «політичний процес». Це – універсальна категорія політичного дискурсу, яка відображає мінливість політики, характеризує динамічний зміст політичної практики, розкриває взаємодію політичних інститутів і політичних суб'єктів,

що виконують певні функції та «ролі» [1, с. 565–567]. Крім того, політичний процес, на думку О. Ю. Мелешкіної, як об'єктивне явище демонструє розгортання політичних відносин у просторі та часі у формі спонтанних або послідовно впорядкованих політичних дій та взаємодій [2, с. 6].

Виклад основного матеріалу. Теоретичний дискурс з даної проблеми фундаментально започатковує теза В. Ключевського, який відзначав, що «природа країни спрямовує господарське життя... а суспільство утворює життя політичне і соціальне» [3, с. 28]. У ХХ ст. поняття «політичного життя» (Д. Лейн) дещо передувало процесуальним трактуванням, але змістовно до них наближалось, а саме – як сукупність духовних і практичних (предметних) форм і практик політичного буття людини і суспільства, що характеризують їхнє ставлення до політики і безпосередню участь у політичних процесах. Вочевидь, найважливіші елементи структури політичного життя – суб'єкти і об'єкти політики, специфічні засоби і ракурси політичної діяльності – демонструють процесуальну спрямованість і способи здійснення політичної практики.

Процесуальний зріз політичного буття дозволяє теоретично синтезувати нове поняття «соціополітичної реальності» у комплексній єдності праксеологічного та інституційного підходів; вона є відтворенням політичних відносин та всіх форм політичної діяльності, що обумовлені суспільними і приватними інтересами, задоволення яких залежить від механізмів функціонування політичної влади та права, і, відповідно, від реалізації політико-правових практик державою й людьми [4, с. 40]. Отже, мінлива соціополітична реальність постійно стимулює діяльність індивідів та організованих груп з досягнення політично значущих цілей. Звідси, політичний процес можна також інтерпретувати як системну діяльність усіх суб'єктів та об'єктів політики, що опосередковує публічну владу, тобто – діяльність, пов'язану з формуванням, розвитком, перетвореннями і функціонуванням політичної системи.

Генеза і подальший розвиток політичної системи як процес має циклічний, спіралеподібний характер, обумовлений конкретно-історичними чинниками та відтворюється у тих або інших типових формах. Саме тому, коли політичний процес розглядають у параметрах часу (як послідовну зміну станів політичної системи), як правило, виокремлюють такі фази – стадії його розвитку: конституювання політичної системи; її функціонування та політичний контроль; політичний розвиток системи в напрямку перетворень; відтворення (або занепад) найзначніших елементів політичної системи. Ці фази політичної еволюції є взаємообумовленими, взаємопов'язаними і дозволяють теоретично впорядкувати політичну динаміку. Логіка її розвитку може базуватися на прийнятті та реалізації політико-управлінських рішень;

так, Г. Алмонд і Дж. Пауелл на цій підставі виділяли п'ять етапів політичного процесу:

- артикуляція індивідуальних і групових інтересів;
- агрегування (поєднання в єдиній позиції) цих інтересів;
- вироблення політичного курсу;
- реалізація прийнятих політичних рішень;
- контроль за виконанням цих рішень.

Визначення сутності, характеру й особливостей політичних процесів безпосередньо залежить від методології, застосованої до об'єкта дослідження. Для їх всебічного аналізу сучасна політологія застосовує певний комплекс методологічних підходів, але найбільш продуктивними вважаються парадигми [2, с. 22–37], які ми розглянемо більш докладно.

Прихильники *інституційного* підходу, що найбільш властивий політико-правовому дискурсу, традиційно представляли політичні інститути як домінуючу «систему координат» у перебігу політичного процесу. В аспекті еволюційного розвитку він пов'язує політичний процес із трансформацією (або модернізацією, модифікацією) інститутів влади та зі зміною головних суб'єктів політичної дії. Так, конституційні дослідження політичного процесу (зокрема, у Великій Британії) у формально-легальному і ліберально-реформістському аспекті головну увагу приділяли ключовим змінам у британській політиці, порівнянням практик конституційних угод, прагнули уникати формалізму в аналізі процесу «інститути у дії», в наш час – обґрунтуванню конституційного процесу виходу Великої Британії з Європейської економічної спільноти та ЄС (Brexit). У вивченні питань public administration (державне і муніципальне управління) основний акцент робиться на аналізі історії, структури і функцій, політико-правових аспектів держуправління; оцінюють критерії ефективності державної служби, поєднання формальних організацій з поведінковими стереотипами політичних суб'єктів тощо.

Метод *неоінституціоналізму* кінця ХХ ст. (Р. Гудін, Х.-Д. Клінгеманн, Б. Гай Пітерс) характеризується новими тенденціями, і помітно відрізняється від «класичного» інституційного підходу до процесів у політиці [5; 6]. Аналізуються результати діяльності й неформальна структура політичних інститутів, більш акцентована їхня автономія та «рольові» впливи у суспільно-політичних відносинах. Слабким місцем цієї методології вважається те, що умови середовища, зокрема соціальна інфраструктура, враховуються лише частково, або розглядаються як другорядний чинник. Переваги нового інституціоналізму коріняться в широких компаративістських кореляціях: зокрема, порівняльний аналіз інституційної динаміки (зміни) політичних режимів в історії однієї держави, або в межах низки країн певного геополітичного регіону. Виходячи з теорії політичного розвитку і кількісного аналізу, при-

хильники неоінституціоналізму намагаються виявити «незалежні змінні величини», що визначають зміст політики і адміністративну поведінку, правила та процедури виборчого процесу. Отже, так намагаються доповнити неоінституційний підхід поведінковим аналізом.

Прихильники ж *біхевіористської* парадигми (дослідження політичної соціології) як суб'єктів політики розглядають здебільшого індивідів або соціальні «групи інтересів». Тому політичний процес тут представлений як «результуючий вектор» поведінки, реалізації політичної волі, цілей та прагнень цих суб'єктів. Дослідників, наприклад, цікавлять питання: як впливає форма правління (парламентська/президентська) на поведінку політичних акторів? Як відбиваються в поведінці й свідомості людей революційні форми політичного процесу [7]? Але даний методологічний підхід частково обмежує розкриття організаційних і структурно-функціональних сторін політичного процесу.

Структурно-функціональна методологія акцентує увагу на внутрішній структурі, особливостях інфраструктури та функціях політичної системи, на ролі соціального середовища, які зумовлюють характер і процесуальні способи політичних дій та взаємодій між акторами. Об'єктами аналізу за цієї парадигми виступають великі соціополітичні групи і структури, їх «рольова» характеристика і політичні практики, функціональність чинних політичних інститутів, або ж політична система в цілому. Серед цих політичних практик найбільш значущими є конституювання політичної системи, реформи і революції, політична конкуренція, правотворчість і правореалізація, лобізм, виборчі кампанії, референдуми, політичні конфлікти і кризи, війни, політичні страйки, мітинги, демонстрації, петиції, політичні дискусії тощо. Реалізація цих політичних практик як форм політичного процесу обумовлена структурцією суспільства, політизуванням його буття, балансом різних політичних впливів, масштабом діяльності політиків і організацій, соціально-правовою традицією та нормативно-правовими межами законодавства. Дана парадигма найбільш продуктивна при аналізі політичних макропроцесів, що відбуваються у транзитивних суспільствах, або мегапроцесів у світовій політиці.

Врешті, однією з парадигм, що виявила великий методологічний потенціал, стала теорія *«раціонального вибору»*, яку запропонували Е. Даунс [8], Д. Блек (механізм трансляції «переваг» до результатів діяльності), Г. Саймон (концепція «обмеженої раціональності») і підтримали Дж. Б'юкенен, Л. С. Шеплі, В. Райкер, М. Олсон та ін. Вона розкрила нові можливості вивчення специфіки політичних процесів, суттєво подолавши обмеженість структурного функціоналізму і біхевіоризму. Політичний процес у цій теорії найчастіше описується у вигляді «суспільного вибору», або певного набору так званих сценаріїв «теорії гри» («теорія ігор» у політичній науці Г. Таллока).

Прихильники раціонального вибору обрали такі критерії: 1) *методологічний індивідуалізм* – визнання того, що суспільство, політика і політичні структури в цілому вторинні стосовно індивіда. Це людина визначає порядок переваг, утворює своєю діяльністю інститути, відносини, отже, і процеси; 2) *егоїзм індивіда* (групи), тобто прагнення максимізувати власну вигоду (що не виключає можливостей альтруїзму, якщо цей спосіб є більш вигідним); 3) *обмін діяльністю* – в суспільстві існує взаємозалежність вибору людей. Поведінка індивідів та порядок їх переваг складається під впливом дії інститутів, але ці інституційні умови створюють або корегують самі люди відповідно до своїх інтересів. Власне, сама політична поведінка індивідів розглядається як процес: тобто позиція людини, яка виступає незалежним, дієвим політичним актором, оцінюється зсередини, згідно з характером її політичних установок і вибором оптимальних «моделей» та стереотипів політичної дії. Так, виборець вирішує, чи йти на виборчу дільницю (чи ні), залежно від того, як оцінює вигоду від свого голосу; голосує ж він, виходячи з раціональних міркувань користі (маніпулюючи своїми політичними настановами). Політичні партії на виборах теж намагаються максимізувати свою вигоду, заручившись підтримкою якомога більшої кількості виборців. Депутати утворюють комітети та групи, керуючись необхідністю просунути певні законопроекти або провести своїх представників до уряду й ін.

Методологія «раціонального вибору» має широку сферу застосування: зокрема, для оцінки чинних міжнародних відносин та їх перспектив; прогнозу парламентської діяльності фракцій при формуванні коаліцій, політичних блоків або груп; аналізу електоральної поведінки громадян; використовується в моделюванні нових політичних процесів тощо. Проте і в цій моделі є свої вади – слабо враховується вплив соціокультурного середовища на переваги, мотивацію і стратегії поведінки політичних суб'єктів, і майже не виявляється вплив специфіки політичного дискурсу.

Праксеологію політичних процесів найбільш виразно можна розглянути на прикладі наукових типологізацій, що здійснюються на різних критеріальних засадах. Сучасна політологія дискурсивно визнає значну різноманітність політичних процесів, відповідно до їх рівня, характеру і змісту.

Згідно з масштабом можна виокремити політичні процеси *макрорівня*, що характеризують функціонування політичних інститутів на рівні держав, режимів, регіонів планети (історичний, глобальний; західний і «незахідний»; еволюційний, революційний). Їх визначають як цикл політичних зрушень, чи як послідовні зміни стану політичної системи; тому практичне вимірювання тут можливе лише у великих одиницях часу (становлення або розпад імперій, епоха модернізації, «хвилі» демократизації). Цим процесам властива участь «великих» акторів – держав, політичних еліт, класів, інститутів влади [9,

с. 81–85]. Політичні процеси *мікрорівня* – це безпосередні політичні події, що є «рівнодіючою сумою» акцій різних соціально-політичних суб'єктів. Це щоденні зносини в політиці, події, що відбуваються між політичними акторами, які пов'язані з практичною реалізацією індивідуальних, групових або корпоративних інтересів (політична взаємодія в уряді, парламенті, партіях, регіонах країни, структурах місцевої влади тощо).

Якщо в основі політичної взаємодії суб'єктів знаходиться демократична, неетатистська політична культура, в суспільстві розвивається горизонтально організований політичний процес, побудований на принципах консоціальної демократії (А. Лейпхарт) – формальної рівності, автономії суб'єктів політики, які співпрацюють чи конкурують один з одним за правилами «політичної гри»; в системі цінностей домінують ідеї свободи, права і консенсусу [10]. Коли ж політика ґрунтується на етатистській, автократичній політичній культурі, складається *вертикально організований* процес. За його умов державній владі та пануючій системі цінностей протистоять стихійні прояви політичних інтересів і потреб ірраціональних мас. Тож сенс взаємодії держави і громадян полягає у визначенні норм поведінки правителів і підлеглих, а піддані можуть визнати авторитет влади, якщо правителі гарантують їм очікувану міру суспільної свободи.

За критерієм стану суспільства і характеру суспільних змін можна виділяти *відкриті* чи *закриті* політичні процеси, або *стабільного* і *перехідного* типу (наприклад, демократичний «транзит»). Перший здійснюється в межах чинної політичної системи і визнається системним; а інший є характерним для перехідних, транзитивних суспільств, і його визначають як «міжсистемний». Зокрема, О. І. Соловйов відзначає, що стабільний політичний процес забезпечує «стійке відтворення політичних відносин» у державі, а перехідний – характеризується відсутністю «чіткої переваги тих або інших базових рис в організації влади, що виключає можливість якісної ідентифікації змін» [11, с. 293].

Політичні процеси у посттоталітарних державах Євразії, Центральної та Східної Європи, до яких належить і Україна, є вкрай суперечливими через необхідність руйнування тоталітарної системи, проходження авторитаризму і специфічний розвиток «гібридної» демократії. Це спричиняє: транзитивний стан суспільства; наявність політичних субкультур і контркультури; незавершеність структури і дисфункції інститутів «гібридної» демократії; хиткий стан партійної та виборчої систем; слабку спеціалізацію політичних ролей; олігархізацію економіки; велику майнову диференціацію населення; корупцію і гальмування реформ. Як наслідок, взаємодія суб'єктів політики перетворюється на реально гостру чи латентну боротьбу за владу та її ресурси, перерозподіл котрих руйнує сталу «рівновагу інтересів», і може надати політичній

системі нові імпульси модернізаційної перебудови, або поштовх до реставрації минулих політичних форм. Отже, у цій групі країн протікають такі політичні процеси (або їх комбінації) [12, с. 372–373]:

- *ідеоократичний* – властивий традиційним суспільствам, де відсутня автономна політична особа і слабка диференціація політичних ролей-функцій. Але деякі посттоталітарні держави після трансформаційних змін стали розвиватися цим політичним шляхом (Албанія, Вірменія, Хорватія, Україна 90-х рр. ХХ ст.). Політичні еліти прагнуть інтегрувати та мобілізувати соціум на ґрунті загальнонаціональних об'єднуючих ідей, наприклад – соборності, суверенітету, месіанства, відродження (захисту) національної культури або релігії тощо, вибір якої залежить від специфіки культурно-історичного досвіду народу і країни;

- *харизматичного* типу, раніше характерний для східної культурно-політичної традиції, у 1980–2000 рр. відновлюється у посттоталітарних країнах (Китай, Росія, Білорусь, Грузія, Азербайджан, Туркменія, Сербія). Харизматичний лідер нібито ціннісно уособлює політичні ідеали народу; визначає цілі та методи влади; під нього підлаштовують політичні традиції й правові норми. Але існує тенденція, що за умов низької політичної культури населення харизматичний вождь може швидко перетворитись на диктатора, чим деформує весь процес; тому його необхідно контролювати і стримувати демократичними засобами;

- *технократичний*, який головне місце відводить політичним технологіям, засобам легітимзації влади, опануванню методів і процедур прийняття та реалізації політичних рішень. Еліти та інші учасники політичного процесу свідомо дотримуються нормативних приписів у виконанні ролей-функцій; політична культура основних груп соціуму активістська і більш гомогенна; політична система досить стабільна, а зміни йдуть еволюційним шляхом (Латвія, Литва, Естонія, Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Болгарія).

Світовий політичний процес у сучасному вимірі потребує свого аналізу, як інтегрований глобальний процес, що відображає різнопланову діяльність суверенних держав та їх легітимних органів, організацій та рухів світового (чи континентального) масштабу; це *консолідована політична діяльність усіх суб'єктів – учасників міжнародних відносин*, яка має найсуттєвішою рисою поєднання зусиль людства в основних сферах його буття [13, с. 362].

Концептуальні засади світового політичного процесу містяться в теорії «світосистемного аналізу» І. Валлерстайна [14; 15] і Й. Галтунга, саме вони ввели до наукового обігу поняття «світо-політики» і «світо-економіки». Згідно з цією теорією еволюція світового політичного процесу є функцією гетерогенної мегасистеми, якій властиві політична й економічна неоднорідність складових елементів та їх діалектична, мультиполярна взаємозалежність.

У перебігу світового політичного процесу беруть участь майже двісті суверенних держав, а до його подій залучені мільярди людей. Нині значно підвищилась керованість світової політики, хоча в ній відбувається складний, суперечливий процес глобалізації політичних та економічних зв'язків. Практично завершився перехід від біполярного до багатополярного світу, при збереженні відносного домінування США. Світовому політичному процесу стали властиві тенденції демократизації основних галузей життєдіяльності держав, зростання міжнародної ролі представницьких сил, рухів і впливових публічних політиків.

В аспекті реальної політики світовий процес спрямований: на вирішення глобальних питань війни і миру; охорону довкілля і справедливий розподіл ресурсів виживання; зміцнення глобальної безпеки перед викликами міжнародного тероризму; захист прав і свобод людини; боротьбу з міжнародною злочинністю; подолання відсталості, злиднів і голоду на «світовій околиці»; запобігання небезпечним хворобам, епідеміям і пандеміям тощо. Тому світовий політичний процес доцільно трактувати як сукупну діяльність акторів світової політики і суб'єктів міжнародного права (держав, міжурядових союзів, неурядових організацій), спрямовану на підтримку справедливого порядку у світі, вироблення механізмів узгодження національних інтересів, вирішення проблем розв'язання регіональних конфліктів, виживання і прогресу людства.

Сучасний тренд глобалізації пов'язаний із діяльністю транснаціональних систем і форматів у політиці, економіці, фінансах, науці, що забезпечує домінування капіталу й інформаційної свободи над національними інтересами. Політична специфіка глобалізації полягає в очевидному послабленні національних держав (особливо «незахідного» світу), у зменшенні їх суверенітету. Ці процеси тісно пов'язані з централізацією світової влади, її умовних «суб'єктів управління», сьогодні жодна країна світу реально не має повної незалежності. Почасти це пов'язано з тим, що сучасні держави все більше повноважень делегують впливовим міжнародним організаціям, таким як ООН, ЄС, СОТ, МВФ, НАТО. Інший чинник полягає в тому, що через обмеження державного втручання в економіку і дерегуляцію бізнесу зростає політико-економічний вплив, насамперед, великих транснаціональних корпорацій. Унаслідок зростання міграції людей і вільного переміщення капіталів за кордон також зменшується обсяг влади урядів стосовно своїх громадян [16; 17].

У наш час глобальні проблеми розвитку політичного процесу переважно вирішуються так званими «клубами» світових еліт – Великою сімкою (G7) і Великою двадцяткою (G20), а також Давоським Форумом, БРІКС та іншими, до сфер їхнього впливу здебільшого входять політико-економічні питання. Як відомо, ці світополітичні й макроекономічні структури не формалізовані

за міжнародним правом, але значущість їх у світовій політиці постійно зростає. На своїх форумах представники держав-членів («світових і регіональних лідерів») обговорюють та узгоджують позиції щодо розв'язання економічних і політичних проблем у світі. Цей формат, який не дуже обтяжений юридичними зобов'язаннями, дозволяє провідним акторам гнучко виробляти нові механізми «балансу інтересів» різних країн та консолідувати зусилля у протистоянні глобальним викликам сучасності.

З початку ХХІ ст. процеси світової політики в цілому неуривно змінюються. Їх зміст і головна специфіка полягає в одночасній дії двох суперечливих тенденцій – *консолідації* (до об'єднання) і *дезінтеграції* (до розмежування). Тенденція консолідації проявляє себе у формуванні загального масиву світових продуктивних сил, інтернаціоналізації економічної діяльності в масштабі регіонів чи цілого світу, у стрімкому розвитку НТР та інтеграції різних виробничих і невиробничих факторів; розвивається світовий ринок енергетики, ресурсів, робітничої сили, продукції та послуг; прогресує сфера інформатизації та управління макроекономічними і технологічними новаціями. Глобальний світ набув потужних інтеграційних трендів у політиці; наприклад, розповсюдження практик і процедур демократії, «діалогові формати» світових лідерів, посилення ролі інформаційних мереж, глобальної освіти і гуманітарної сфери в цілому тощо.

Тенденцію дезінтеграції характеризують відцентрові процеси, обумовлені одночасним існуванням на планеті народів і держав, які перебувають на різних стадіях цивілізаційного розвитку. Вони прагнуть розмежування через величезні відмінності в культурі та релігії, у рівні добробуту, медичного забезпечення, освіти і зайнятості, через проблеми політико-правового розвитку, расові й національно-етнічні розбіжності та ін. Ці чинники є історично дезінтеграційними та неминуче породжують відчуженість між людьми, недовіру між державами (економіко-політичну ізоляцію, санкції щодо деяких міжнародних суб'єктів – автаркій, диктатур, держав-агресорів), як наслідок – суперечки, конфлікти, війни.

Водночас специфіка світового політичного процесу полягає в тому, що тут відсутній єдиний легітимний «центр примусу» з відповідною політико-правовою компетенцією, тобто немає джерела влади із беззаперечним авторитетом серед усіх суб'єктів міжнародних зв'язків. Відповідно, сфера світової політики регулюється конгломератом різних норм: міжнародно-правових, політико-історичних, церемоніальних, ділових, морально-етичних і навіть звичаєвих, традиційних та ін.

У цьому контексті набуває вагомості проблема «балансу сил та інтересів» як важливий чинник стабільності (або нестабільності) світової політики. За відсутності постійної ієрархії суб'єктів все ж існує велика кількість сувере-

нітетів, які хоч і не рівні, однак рівноправні; а відтак не визнають над собою іншої вищої влади. Саме це спричиняє відсутність стабільності. Колишній держсекретар США Г. Кіссинджер зазначав, що «глобалізація розглядає світ як єдиний ринок, в якому процвітають найбільш ефективні і конкурентоспроможні. Вона приймає і навіть вітає той факт, що вільний ринок безжально відокремить ефективне від неефективного навіть ціною економічних і політичних пертурбацій» [18, с. 242], а в міжнародній системі (як у минулі століття) порядок має переважно виникати на ґрунті примирення і балансування суперницьких національних інтересів.

Отже, можна підсумувати, що світовий політичний процес характеризують: ціннісне багатоманіття політичного розвитку та соціально-політичних сил, форм і методів реалізації світової політики; поширення досвіду і напрямків міжнародної співпраці; складна сукупність цивілізаційних, транснаціональних і периферійних, регіональних, національних і локальних, етнополітичних процесів; збереження у пріоритетах світової політики глобальних проблем (викликів) людської цивілізації; зростання у системі загальнолюдських цінностей ролі прав, свобод і життєвих інтересів людини; наявність умовнокоординуючого центру, роль якого виконує Організація Об'єднаних Націй; продуктивна взаємодія країн «Великої сімки», Євросоюзу, вагомих міжнародних інституцій – МВФ, СОТ, НАТО, ЮНЕСКО та ін.; суперечливі тенденції руху до «багатополюсного» (або «однопольного») світу; колізії відносин між провідними світовими центрами (США, Євросоюз, Китай, Японія, Росія, «нові індустріальні країни»); протиріччя між країнами і народами на ґрунті так званого «конфлікту цивілізацій» (західної, східної, ісламської, християнської, слов'янської та ін.); колізії способів реалізації світових процесів: спадкоємності чи інновацій, визначеності або стихійності; еволюційності або революційності.

Таким чином, розгляд методології й праксеології розвитку політичних процесів на національному, регіональному і світовому рівнях показує, що прогресивний еволюційний рух цивілізованих народів і держав спрямований на розбудову демократичної, правової держави на ґрунті політичного плюралізму, реальних прав і свобод людини, розвинутої національної економіки і культури, високого рівня добробуту і соціального захисту громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – 816 с.
2. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа / под ред. Е. Ю. Мелешкиной. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 304 с.

3. Ключевский В. О. Сочинения в девяти томах. Т. VI. Специальные курсы / В. О. Ключевский. – М. : Мысль, 1989. – 486 с.
4. Герасіна Л. М. Політико-правові практики сучасної соціополітичної реальності: теоретико-праксеологічний синтез / Л. Герасіна // Укр. соціум. – 2012. – № 4. – С. 39–57.
5. Политическая наука: новые направления / под ред. Р. Гудина, Х.-Д. Клингеманна ; науч. ред. рус. изд. Е. Б. Шестопаля ; Ин-т «Открытое общество». – М. : Вече, 1999. – 815 с.
6. Клингеманн Х.-Д. Сравнительный анализ развития политической науки в Западной Европе / Х.-Д. Клингеманн // Полит. исследования. – 2008. – № 3. – С. 97–117.
7. Смолин О. Н. Политический процесс в современной России / О. Смолин. – М. : Изд-во Проспект, 2004. – 336 с.
8. Downs A. An Economic Theory of Democracy / Anthony Downs. – N. Y. : Harper, 1957. – 310 p.
9. Герасіна Л. Н. Динамика политических процессов и современные политико-правовые практики / Л. Н. Герасіна // Технологизация политических процессов в условиях глобализации: теория, опыт, перспективы / под общ. ред. В. И. Камышанова, О. Е. Гришина. – М. : Федерация мира и согласия, 2012. – С. 81–88.
10. Лейпхарт А. Со-общественная демократия / Аренд Лейпхарт // Полит. исследования. – 1992. – № 3. – С. 86–99.
11. Соловьев А. И. Политология: Политическая теория, политические технологии : учеб. для студ. вузов / А. И. Соловьев. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 559 с.
12. Політологія: Академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ / М. Панов, Л. Герасіна та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – 520 с.
13. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2016. – 540 с.
14. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн ; пер. с англ. П. М. Кудюкина ; под общ. ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – М. : Изд-во «Унив. кн.», 2001. – 416 с.
15. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / Иммануэль Валлерстайн ; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2004. – 368 с.
16. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Энтони Гидденс ; пер. с англ. М. Л. Коробочкина. – М. : Весь Мир, 2004. – 120 с.
17. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Зигмунт Бауман ; пер. з англ. І. Андрущенко, М. Винницький. – К. : Видав. дім «Києво-Могил. акад.», 2008. – 109 с.
18. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика : пер. с англ. / Генри Киссинджер. – М. : АСТ, 2016. – 416 с.

МЕТОДОЛОГИЯ И ПРАКСЕОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Герасина Л. Н.

Теоретико-методологический анализ политических процессов в данной статье позволяет исследовать их природу, специфику и праксеологию развития. Наибольший познавательный потенциал содержится в парадигмах институционализма, структурного функционализма, бихевиоризма и в теории «рационального выбора». Политологический дискурс на базе многих критериев выделяет разновидности политических процессов: макро- и микроуровня; горизонтально и вертикально организованные; процессы стабильного и переходного типа; мировой политический процесс и др.

Ключевые слова: политический процесс; методология институционализма, бихевиоризма, структурно-функциональная, «рационального выбора»; мировой политический процесс.

METHODOLOGY AND PRAXEOLGY RESEARCHES OF POLITICAL PROCESSES

Gerasina L. M.

The theoretical methodological analysis of political processes in this article allows probing their nature, specific and practices of development. A political process can be interpreted as a system action of all of subjects and objects of policy for realization of public power; activity related to forming, development, transformations and functioning of the political system.

The greatest cognitive potential is contained by the paradigms of institutionalism, structurally functional, behaviorism and theory of «rational choice». Institutional approach in political discourse presents the political institutes as dominant «system of co-ordinates» in development of political process. Structurally functional methodology accents attention on an underlying structure and functions of the political system, on the role of social environment in a process. A political process in the theory of «rational choice» is often described as a «public choice», or as certain variations of «scenarios of games». This methodology has wide application: for the estimation of operating international relations and their prospects; to the prognosis of parliamentary activity of factions from forming of coalition, political blocks or groups; at the analysis of electoral conduct of citizens.

Praxeology of political processes most expressly demonstrate them scientific typology's, which was carried out scientists on the base of different criteria. For a scale, allocate the political processes of macro-level, which characterize political development at level held or regions of planet (historical, global; western and «unwestern»; evolutionary, revolutionary). Processes micro-level are concrete political events, daily relations of different subjects politicians, which are related to practical realization of individual, group

or corporate interests (political co-operation is in a government, parliament, parties, regions of country, structures of local-authority). When a democratic political culture consists in basis of political co-operation of subjects, in society the horizontally organized process is formed on the base of principles of consocial democracy; when a policy is based on an etatism and authoritarian culture, there is the apeak organized political process.

Political processes in the post of totalitarian states of Eurasia, Central and East Europe, which Ukraine belongs to, is extremely contradictory – is investigation of the transitional state of society; presence of political subcultures; dysfunctions of institutes of «hybrid» democracy; instabilities of the party and electoral systems; oligarchic of economy; property differentiation of population; corruptions and braking of reforms.

A world political process of contemporaneity is a computer-integrated, global process, which represents the various activities of nation-states and those legitimate organs, international organizations and motions (world or continental scale); it – political activity of all of subjects of international relations is consolidated. The specific of world political process is that here the unique, legitimate «center of compulsion» absents with the proper political legal jurisdiction. Consequently, the problem of «balance of powers and interests» acquires ponderability, as a factor of stability (or instabilities) of worldwide policy is important. This process characterizes: variety of political development and different social and political forces; special methods of realization of world power; difficult aggregate of civilization, transnational and peripheral, regional, national and local political processes.

Thus, progressive evolution of the civilized people and countries directed anymore on the construction of the democratic, legal state on the base of political pluralism, rights and freedoms of man, developed national economy and culture, high level of welfare and social defense of citizens.

Key words: *political process; methodology of institutionalism, to behaviorism, structurally functional and «rational choice»; world political process.*

